



HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete – Del 2

Avancerad nivå

Integritet i sex- och samlevnadsundervisningen

En kvalitativ studie om arbetet med att stärka elevers integritet i sex- och samlevnadsundervisningen

Författare: Elin Wallström

Handledare: Susanne Antell

Examinator: Jörgen Dimenäs

Ämne/huvudområde: Pedagogiskt arbete/NO/

Kurskod: PG3064

Poäng: 15 hp

Examinationsdatum/Betygsdatum: 2019-04-01

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Abstract

Syftet med studien är att undersöka hur lärare beskriver att de arbetar med att stärka elevers fysiska och psykiska integritet under arbetet med sex- och samlevnadsundervisningen i biologi. Studien syftar även till att beskriva lärarnas resonemang kring deras val att arbeta eller att inte arbeta med integritetsstärkande arbete. Den pragmatiska synen på lärande har genomsyrat arbetet med studien. För att samla in data har kvalitativa intervjuer genomförts med verksamma NO-lärare i årskurs 4–6. Resultatet visar att lärarna beskriver att elevernas erfarenheter och behov påverkar innehållet i sex- och samlevnadsundervisningen. Det integritetsstärkande arbetet menar lärarna sker både under sex- och samlevnadsundervisningen och det vardagliga värdegrunds- och likabehandlingsarbetet. Lärarna beskriver även att hur det ser ut i samhället idag gällande kränkningar av människors integritet har en stor inverkan på att de väljer att arbeta med integritetsstärkande arbete.

Nyckelord

Integritet, sex- och samlevnadsundervisning, integritetsstärkande arbete, samtycke, sexuella övergrepp, sexuella trakasserier

Innehållsförteckning

1.	Inledning.....	1
2.	Bakgrund	2
2.1	Koppling till relevanta styrdokument.....	2
2.1.1	Det centrala innehållet i biologi	2
2.1.2	FN's barnkonvention.....	3
2.2	Centrala begrepp	3
2.2.1	Barns integritet	3
2.2.2	Samtycke	3
2.2.3	Sex- och samlevnadsundervisning	4
2.3	Forskningsbakgrund	4
2.3.1	Skolans sex- och samlevnadsundervisning behöver uppdateras	5
2.3.2	Sex och samlevnadsundervisningens framväxt.....	6
2.3.3	Tidigare granskningar av sex- och samlevnadsundervisningen	7
3.	Teoretiska perspektiv	10
3.1	Pragmatiskt lärande	10
4.	Syfte och frågeställningar.....	11
5.	Metod	11
5.1	Val av metod	11
5.2	Reliabilitet, validitet, objektivitet och generaliserbarhet	12
5.2.1	Reliabilitet	12
5.2.2	Validitet.....	13
5.2.3	Generaliserbarhet	13
5.2.4	Objektivitet.....	14
5.3	Etiska överväganden	14
5.4	Genomförande	15

5.5 Urval/bortfall	15
5.6 Analys.....	15
6. Resultat.....	16
6.1 Frågeställning 1	17
6.1.1 Tema 1 – Elevernas egna erfarenheter och behov får påverka utformningen och innehållet av undervisningen.....	17
6.1.2 Tema 2 – Integritetsstärkande genom värdegrundsarbete kontra genom biologins sex- och samlevnadsundervisning.....	18
6.1.3 Resultatsammanfattning Frågeställning 1	19
6.2 Frågeställning 2	19
6.2.1 Tema 1 - Elevernas egna erfarenheter och behov påverkar lärarna att arbeta med integritetsstärkande arbete.....	19
6.2.2 Tema 2 – Samhällets inflytande på undervisningen samt skolans uppdrag.....	20
6.2.3 Resultatsammanfattning Frågeställning 2	21
7. Diskussion	21
7.1 Metoddiskussion.....	21
7.2 Resultatdiskussion.....	23
7.2.1 Frågeställning 1 – Tema 1 - Elevernas egna erfarenheter och behov påverkar undervisningen	23
7.2.2 Frågeställning 1 – Tema 2 - Integritetsstärkande genom värdegrundsarbete kontra genom biologins sex- och samlevnadsundervisning	23
7.2.3 Frågeställning 2 – Tema 1 – Elevernas egna erfarenheter och behov.....	25
7.2.4 Frågeställning 2 – Tema 2 - Samhällets inflytande på undervisningen samt skolans uppdrag.....	25
7.2.5 Avslutande reflektioner och förslag på vidare forskning.....	26
8. Referenslista	28

1. Inledning

Under 2017 uppmanade en amerikansk skådespelerska vid namn Alyssa Milano att andra kvinnor som blivit utsatta för sexuella övergrepp skulle skriva om det på sociala medier och tagga sina inlägg med hashtaggen #metoo. Denna kvinnorörelse mot sexuella trakasserier och övergrepp blev under hösten 2017 världsomfattande och sexuella övergrepp mot kvinnor blev något som uppmärksammades. Inom flera olika branscher startades delrörelser inom #metoo och de döptes till något som kopplades till just den branschen. Inom skolan startades uppropen #tystiklassen och #räckupphanden där flera tusentals människor vittnade om sexuella övergrepp i och kring skolan.

Skolverket skriver i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet att den svenska skolan ska gestalta och förmedla värden så som bland annat människokroppens okränkbarhet och individens frihet och integritet (Skolverket, 2018, s. 5). Skolan ska även tillsammans med hemmen se till att utveckla eleverna till ”aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare” (Skolverket, 2018, s. 7). Vidare skriver Skolverket att alla kränkningar som innebär diskriminering mot bland annat kön, könsöverskridande identitet eller uttryck samt sexuell läggning aktivt ska motverkas (Skolverket, 2018, s. 5). I det centrala innehållet i kursplanen för ämnet Biologi står det att eleverna ska få lära sig om människokroppen och innehållet är progressivt från åk 1–3 till åk 7–9. I årskurs 4-6 ska eleverna få lära sig om ”människans pubertet, sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, relationer, kärlek och ansvar” (Skolverket, 2018, s. 166).

En studie vid Linköpings universitet visar att ungdomar idag löper en stor risk för att bli utsatta för sexuella övergrepp samt blir ombedda att skicka avklädda bilder till andra människor via nätet (Svedin, Priebe, Wadsby, Jonsson & Fredlund, 2015). Att som ungdom då veta vad som är okej och inte samt att det är jag som själv bestämmer vad någon annan får göra med min kropp är en viktig del i att stärka ungdomarnas integritet. Frågan är då hur lärare i årskurs 4-6 arbetar med att stärka elevernas integritet samt hur man respekterar en annan människas integritet? En granskning som Skolinspektionen (2018, s. 19) gjort visar att elever anser att delar av sex- och samlevnadsundervisningen borde tagits upp tidigare under skolgången bland annat för att tidigare kunna prata om hur man förebygger förtryck.

Linköpings universitet fick 2014 i uppdrag av Stiftelsen Allmänna Barnhuset att tillsammans med SCB – Statistiska Centralbyrån utföra en studie hos elever i årskurs 3 på gymnasiet för att skapa kunskap kring ungdomars sexualitet, eventuella erfarenheter kring sexuella övergrepp, sexuell exponering samt sexuell exponering i digitala medier (Svedin m.fl., 2015, s. 4). I den studien framkom det att 20,9 % av ungdomarna som deltog i studien hade erfarenhet av någon typ av övergrepp under sin uppväxt (Svedin m.fl., 2015, s. 26). Vidare visade studien att det var tre gånger så vanligt för tjejer jämfört med killar att de hade erfarenhet av sexuella övergrepp under sin uppväxt (Svedin m.fl., 2015, s. 26). Samma studie visade att 24,7% av deltagarna i studien någon gång skickat en avklädd bild där bröst, kön eller rumpa syntes till någon (Svedin m.fl., 2015, s. 50). Detta var vanligare hos tjejerna jämfört med hos killarna. Studien visade

även att 15,5 % av deltagarna i studien någon gång under de senaste 12 månaderna fått frågan av någon de träffat på nätet om att skicka en avklädd bild, även detta var vanligare hos tjejerna än hos killarna.

Denna studie syftar till att undersöka hur lärare i årskurs 4–6 beskriver att de arbetar med att stärka elevers integritet i sex- och samlevnadsundervisningen i ämnet biologi. Studien ska även undersöka hur lärare resonerar kring valet att arbeta med integritetsstärkande arbete.

2. Bakgrund

Nedan följer en presentation av vad relevanta styrdokument som gäller för skolan säger om arbetet med sex- och samlevnad samt integritet. De tre centrala begreppen för studien, *barns integritet*, *samtycke* och *sex- och samlevnadsundervisning*, presenteras och definieras samt redogörs för hur de kommer användas i denna studie.

2.1 Koppling till relevanta styrdokument

Som tidigare lyfts i inledningen skriver Skolverket (2018, s. 5) att den svenska skolan ska gestalta och förmedla värden så som bland annat människokroppens okränkbarhet och individens frihet och integritet. Kränkningar som innebär diskriminering mot bland annat kön, könsöverskridande identitet eller uttryck samt sexuell läggning ska aktivt motverkas (Skolverket, 2018, s. 5). Skolan ska även tillsammans med hemmen se till att utveckla eleverna till ”aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare” (Skolverket, 2018, s. 7)

2.1.1 Det centrala innehållet i biologi

I det centrala innehållet i kursplanen för ämnet biologi står det att eleverna ska få lära sig om människokroppen och innehållet är progressivt från åk 1 till åk 9. I årskurs 1–3 handlar innehållet mer om sådant som ligger nära till hands för eleverna samt är konkret och när eleverna sedan blir äldre utvidgas området och de får lära sig om människokroppen från ett vidare perspektiv samt mer abstrakta ting (Skolverket, 2017, s. 18). I det centrala innehållet för årskurs 1–3 står det att eleverna ska lära sig om människokroppen och de olika kroppsdelarnas namn och funktion (Skolverket, 2018, s. 165). I årskurs 4–6 ska eleverna få lära sig om ”människans pubertet, sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, relationer, kärlek och ansvar” (Skolverket, 2018, s. 166). När eleverna sedan går i årskurs 7–9 är området utvecklat ytterligare och de ska då arbeta vidare med samma innehåll som i årskurs 4–6 men även lära sig om sexuellt överförbara sjukdomar och oönskade graviditeter samt hur man förebygger dessa på både individnivå och global nivå (Skolverket, 2018, s. 168). Eleverna ska även få lära sig hur man arbetat med att förebygga oönskade graviditeter och sexuellt överförbara sjukdomar i ett historiskt perspektiv. Ytterligare ett ämnesområde som tillkommer i det centrala innehållet för årskurs 7–9 är att eleverna ska få arbeta med ”aktuella samhällsfrågor som rör biologi” (Skolverket, 2018, s. 167). I kommentarmaterialet till kursplanen i ämnet biologi nämner Skolverket (2017, s. 21–22) att detta kan handla om frågor

kring bland annat sexualitet och eleverna får då använda sig av sina kunskaper som de har inom biologin för att kunna ta ställning i olika frågor i samhällsdebatten.

2.1.2 FN's barnkonvention

Sverige är ett av de 196 länder som har ratificerat FN:s konvention om barnets rättigheter, även kallad Barnkonventionen (Unicef.se, 2019). Det innebär att de mänskliga rättigheterna för barn som står nedskrivna i barnkonventionen ska förverkligas i Sverige. I juni 2018 beslutade Sveriges riksdag att barnkonventionen ska göras till lag i Sverige och den kommer att gälla från 1 januari 2020 (Unicef.se, 2019). Det finns fyra grundläggande principer i FN:s barnkonvention och de är:

- ”Alla barn har samma rättigheter och lika värde
- Barnets bästa ska beaktas i alla beslut som rör barn
- Alla barn har rätt till liv och utveckling
- Alla barn har rätt att få uttrycka sin mening och få den respekterad” (Unicef.se)

Dessa är grundprinciperna i barnkonventionen och det finns även mer specifika artiklar som rör bland annat sexuella övergrepp. I den 34:e artikeln står det att de stater som ratificerat konventionen ska skydda alla barn från ”alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp” (Unicef.se, 2019).

2.2 Centrala begrepp

2.2.1 Integritet

Det latinska ordet *integritas*, vilket det svenska ordet *integritet* kommer ifrån, innebär att vara hel eller odelad samt tillståndet att vara oförminskad (Johansson, 2005, s. 110). Nationalencyklopedin beskriver integritet som rätten att få sin ”personliga egenart och inre sfär respekterad och inte utsättas för personligen störande ingrepp” (Nationalencyklopedin, integritet). Integritet innebär att inte inkräkta på någons sfär på ett sätt som inte är accepterat av den personen (Johansson, 2005, s. 113). Inkräkning på integriteten eller kränkning kring integriteten kan inte enbart fastställas från ett personligt perspektiv. Integritet är även ett socialt och kulturellt fenomen som är ”upptäckt, framträtt och förhandlat i relation med andra” (Johansson, 2005, s. 113). Johansson (2005, s. 113) menar även att gränserna för integritet förändras över tid och är olika hos olika personer och ofta är en överträdelse eller ett intrång hos en annan människas integritet inte upptäckt förrän efteråt. I denna studie kommer begreppet *integritet* att användas för att beskriva den rätten varje människa har till sin egen kropp och rätten att sätta gränser för vad hen vill göra med sin kropp eller vill att andra ska göra med den.

2.2.2 Samtycke

I juli 2018 kom en ny lagstiftning vid namn Samtyckeslagstiftningen vilken innebär att det gör det olagligt att ha sex eller utföra sexuella handlingar om inte båda personerna vill och uttrycker

det (Nationalencyklopedin, samtyckeslagstiftning). Syftet med lagstiftningen är att värna om varje persons sexuella integritet och sexuellt självbestämmande (Regeringens proposition 2017/18:177, s. 1). I september 2013 startades den ideella medlemsorganisationen "Fatta" då tre män som stod åtalade för ett våldtäktsbrott blev friade i tingsrätten (Fatta). Friandet av männen var droppen för de personer som senare blev grundare av organisationen. Organisationen Fatta arbetar för att skapa en kultur i samhället där samtycke är en självklarhet när det kommer till sexuellt umgänge (Fatta). De arbetar även för att sex- och samlevnadsundervisningen i skolorna ska vara uppdaterad och att samtycke ska ingå i den undervisningen. Även Brottsoffermyndigheten (2018) arbetar med att öka kunskapen kring samtycke. De har fått i uppdrag av regeringen att ta fram och sprida information om den nya lagstiftningen och det har resulterat i en kampanj och en hemsida där bland annat kända personer medverkar i en informationsfilm på startsidan. Brottsoffermyndigheten (2018) nämner på hemsidan att de under 2019 kommer att ta fram en lärarhandledning angående den nya samtyckeslagstiftningen samt information till föräldrar att ta del av. Begreppet samtycke kommer framöver att bli relevant i studien men lyfts inte i den tidigare forskning som är presenterad i bakgrundsavsnittet.

2.2.3 Sex- och samlevnadsundervisning

Det finns flertalet begrepp som beskriver undervisningen kring sex, sexualitet, reproduktion och relationer i skolan. Sex- och samlevnadsundervisning, sexualkunskap, sexualundervisning, sex- och relationsundervisning, samlevnadsundervisning, samlevnads-kunskap är några av dem. Enligt Nationalencyklopedin är sex- och samlevnadsundervisning ett "ämnesövergripande kunskapsområde i skolundervisningen" (Nationalencyklopedin, sex- och samlevnadsundervisning). Tidigare benämndes området med begreppet sexualundervisning och blev obligatoriskt i alla skolformer år 1955 (Nationalencyklopedin, sex- och samlevnadsundervisning). Bäckman (2003, s. 64) beskriver att utvecklingen under 1900-talets andra del gått från sexualhygien, till sexualupplysning och sedan sex- och samlevnadsundervisning för att sedan benämnas med samlevnadsundervisning. Skolinspektionen (2018, s. 9) använder begreppet sex- och samlevnadsundervisning och menar att innehållet i undervisningen ska ge eleverna en bild av vad sexualitet och relationer innebär och omfattar för en människa. Det begrepp som kommer att användas i denna studie är sex- och samlevnadsundervisning och innefattar den undervisning där lärarna undervisar om sex, sexualitet, reproduktion och relationer.

2.3 Forskningsbakgrund

Tidigare forskning visar att sex- och samlevnadsundervisningen behöver uppdateras. Nedan presenteras en del av den forskningen samt hur sex- och samlevnadsundervisningen utvecklats sedan dess införande i den svenska skolan. Vidare presenteras även tidigare granskningar av sex- och samlevnadsundervisningen i svenska skolor som utförts genom åren.

2.3.1 Skolans sex- och samlevnadsundervisning behöver uppdateras

Sex- och samlevnadsundervisningen behöver uppdateras och inriktas mer mot hur dagens samhälle ser ut, det menar författarna till *Sex Education: Challenges and choices* (MacKenzie, Hedge & Enslin, 2017, s. 27). De skriver även att Världshälsoorganisationen menar att sexuell hälsa innebär att en person har en ”positiv och respektfull inställning till sex och sexuella relationer” (MacKenzie m.fl., 2017, s. 30). Vidare menar författarna att en sex- och samlevnadsundervisning ska ge eleverna förståelse för att de är sexuellt självbestämmande och har rätt till att både säga ja och nej till sexuellt umgänge (MacKenzie m.fl., 2017, s. 30). Även Statens folkhälsoinstitut (2011, s. 8) menar att sex- och samlevnadsundervisningen i skolan behöver utvärderas. Den har en viktig förebyggande roll men vetenskapen och den beprövade erfarenheten behöver ha inflytande över hur sex- och samlevnadsundervisningen ska utformas (Statens folkhälsoinstitut, 2011, s. 8).

Folkhälsomyndighetens rapport *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige* (Folkhälsomyndigheten, 2017, s. 34-36) är ett resultat av en enkätstudie som utfördes 2015 där cirka 30 000 unga vuxna i åldern 16-29 år tillfrågades om deras syn på sin egna sexuella hälsa. Av de cirka 30 000 personerna i urvalsgruppen svarade 7865 personer på enkäten. Rapporten visar att 54 % av de flickor som deltog i studien hade erfarenhet av sexuell handling mot sin vilja (40 % av alla tillfrågade oavsett kön) (Folkhälsomyndigheten, 2017, s. 59). Samma studie visar att 18 % av flickorna som var tillfrågade i studien hade någon gång haft vaginalt samlag mot sin vilja. Vidare visar rapporten att 49 % av de tillfrågade ungdomarna menar att skolan hade gett dem ”tillräckliga kunskaper för att kunna ta hand om sin sexuella hälsa” (Folkhälsomyndigheten, 2017, s. 80). De områden som fått mest uppmärksamhet i sex- och samlevnadsundervisningen enligt de ungdomar som deltog i studien var graviditet, kunskaper om kroppen samt kondomanvändning. Genus, relationer och jämställdhet, HIV samt normer och HBT-perspektiv var de områden som enligt ungdomarna i studien fått minst fokus i sex- och samlevnadsundervisningen i skolan (Folkhälsomyndigheten, 2017, s. 80). Folkhälsomyndigheten (2017, s. 89) menar att det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp behöver nå ut till unga oavsett kön eller könstillhörighet.

En studie som gjordes i USA gällande förebyggande arbete i skolorna mot sexuella trakasserier och övergrepp visar att de skolor som deltog i ett förebyggande program hade enligt elever och personal en tryggare miljö jämfört med de skolorna som inte deltog i programmet (Weist, Bryant, Dantzler, Martin, D’Amico, Griffith, & Gallun, 2009, s. 121). Kommunikationen och tillämpningen av de regler som fanns kopplade till sexuella trakasserier, övergrepp och mobbning var bättre på de skolor som följde programmet. Programmet kallas SHAPP som står för Sexual Harassment/Abuse Prevention Program och har ett syfte att förebygga sexuellt våld (Weist m.fl., 2009, s. 113). När programmet togs fram söktes det i aktuell litteratur och litteraturen hade en avsaknad av ”evidensbaserade strategier för att minska sexuella trakasserier” (Weist m.fl. 2009, s. 113) (Min egen översättning).

En annan studie som även den är gjord i USA undersökte hur lärare uppfattar och missuppfattar mobbning och sexuella trakasserier samt hur de arbetar med att förebygga det (Charmaraman,

Jones, Stein & Espelage, 2013, s. 439). Studien visar att flertalet av lärarna som deltagit i studien anser att de har fått för lite kunskap och utbildning för att kunna arbeta med det förebyggande arbetet av sexuella trakasserier (Charmaraman m.fl., 2013, s. 440). De få lärare som nämner att de har fått utbildning inom området menar att den var för bristfällig för att ha god effekt.

2.3.2 Sex och samlevnadsundervisningens framväxt

Flera olika samhällsfrågor har påverkat utformningen av sex- och samlevnadsundervisningen genom tiderna menar Bäckman (2003, s. 50). Bland annat har undervisningen påverkats av politiken, försök till att hindra spridning av sexuellt överförbara sjukdomar samt olika kvinnorörelser (Bäckman, 2003, s. 50)

Under 1900-talets första 25 år präglades undervisningen om sex och samlevnad av utbildning om hur sexuellt överförbara sjukdomar spreds, om fortplantning samt om vikten av att motstå en tidig debut i ett sexualliv (Bäckman, 2003, s. 53). Detta var undervisningen som kvinnliga läkare bedrev på de flesta av Sveriges flickskolor från år 1921 (Bäckman, 2003, s. 53). En av de främsta undervisarna i sexualundervisning var Karolina Widerström, den första kvinnliga läkaren i Sverige (Centerwall, 2005a, s. 28). Anledningen till att det endast var flickor som undervisades i *sexualhygien* som det då kallades var att de skulle lära sig att skydda sig mot männens starka sexualdrift samt att man inte skulle "väcka den björn som sover" (Bäckman, 2003, s. 53) hos männen. Även Centerwall (2005a, s. 29) skriver att flickornas sexualdrift ansågs vara mindre och de var då mer mottagliga för sådan undervisning. Sexualundervisningen tas in som frivilligt undervisningsämne i folkskolan år 1942, år 1945 är det första gången som en lärare leder en sexualundervisningslektion och år 1955 blir sexualundervisningen obligatorisk för alla elever i skolan (Riksförbundet för sexuell upplysning, 2017). Den sexualundervisning som lyftes in i folkskolan 1942 var en undervisning om "anatomi, fosterutvecklingen, könslivets biologi och hygien" (Centerwall, 2005a, s. 31). De områden som stod mest i fokus i undervisningen var reproduktion och hälsa, där avhållsamhet från sexuellt umgänge var uttalat som det rätta (Centerwall, 2005a, s. 31). År 1949 kom en ny lärarhandledning där man hade önskat en mer realistisk sexualundervisning. I den nya lärarhandledningen lyftes sexuellt umgänge som något som även hade ett värde utanför fortplantningens spektrum (Centerwall, 2005a, s. 32). Ytterligare en ny lärarhandledning togs fram 1956 då sexualundervisningen hade blivit obligatorisk i skolan (Centerwall, 2005b, s. 35-36). Handledningen byggde vidare på den från 1945 och fortfarande var det avhållsamhet från sexuellt umgänge som var den rätta vägen, unga var inte mogna för sexuellt umgänge och skulle därför undervisas och läras att avstå från detta (Centerwall, 2005b, s. 38).

En förändring av innehållet i sexualundervisningen skedde när 1977 års lärarhandledning kom ut (Centerwall, 2005b, s. 41). Undervisningen ändrade då namn till samlevnadsundervisning och läraren skulle vara objektiv och stärka eleverna i deras "förmåga att skydda sig och leva ansvarsfullt" (Centerwall, 2005b, s. 41). Samlaget skulle lyftas som något positivt och hygien och ansvarstagande var andra delar som var nämnda i lärarhandledningen som skulle lyftas och undervisas kring. Alla elever skulle känna sig delaktiga i samlevnadsundervisningen, oavsett

om de fått sina första sexuella erfarenheter eller inte. Även denna handledning, likt de tidigare, skiljer sig från dagens handledningar och läroplaner då de var specifika angående innehåll och form av sex- och samlevnadsundervisning (Centerwall, 2005b, s. 41).

År 1994 kom en ny läroplan ut och sex- och samlevnadsundervisningen var nu endast omnämnd i det stycke där det beskrivs vad rektorn har för skyldigheter gällande undervisningen om bland annat sex- och samlevnad (Centerwall, 2005b, s. 44). Samtidigt som den nya läroplanen kom ut publicerade Skolverket ett referensmaterial kopplat till sex- och samlevnadsundervisningen (Centerwall, 1995, s. 7). Referensmaterialet belyser olika delar som bör lyftas i sex- och samlevnadsundervisningen och läraren anses här vara som dels en vuxen som leder samtalet men också som en före detta ungdom som upplevt de frågor och delar som lyfts (Centerwall, 1995, s. 15). Att skydda sig mot oönskade graviditeter och sexuellt överförbara sjukdomar var fortfarande delar som lyftes i samlevnadsundervisningen men även frågor kring integritet, självbestämmande och stärkt självkänsla var aktuella (Centerwall, 2005b, s. 44-45). Överlag handlade de nya frågorna i samlevnadsundervisningen om förmågan att kommunicera kring sex- och samlevnad (Centerwall, 2005b, s. 45). 2011 kom en ny läroplan och vad som lyfts i den angående sex- och samlevnadsundervisningen har tidigare belysts i detta bakgrundsavsnitt.

2.3.3 Tidigare granskningar av sex- och samlevnadsundervisningen

År 1999 utförde Skolverket (1999) en granskning av sex och samlevnadsundervisningen i de svenska skolorna. Det visade sig att undervisningen skiljde sig åt mellan de undersökta skolorna. På de flesta skolorna som granskades i undersökningen visade det sig att rektorn som ytterst ansvarig för undervisningen hade delegerat ut ansvaret av målsättning för sex- och samlevnadsundervisningen till de olika arbetslagen (Skolverket, 1999, s. 69-70). Granskningen visade även att sex- och samlevnadsundervisningen inte var tillräckligt allsidig och att det i flera fall mestadels undervisades om det så kallade riskperspektivet med sex och samlevnad till exempel våldtäkt, sexuella övergrepp, aborter och sexuellt överförbara sjukdomar (Skolverket, 1999, s. 76). Vidare visade granskningen från år 1999 att undervisningen inom sex- och samlevnad saknade elevinflytande (Skolverket, 1999, s. 84-85), hade liten variation av arbets sätt (s. 83) och ofta saknade ett medvetet jämställdhetsperspektiv (Skolverket, 1999, s. 80-81).

Myndigheten för skolutveckling gjorde under våren 2005 uppföljningsintervjuer med 20 av de tidigare granskade skolornas rektorer (Nilsson, 2005, s. 171). Vid de intervjuerna visade det sig att de skolor som vid granskningen 1999 hade en sex- och samlevnadsundervisning som saknade olika perspektiv på sex och samlevnad, fortfarande hade en traditionell sex- och samlevnadsundervisning (Nilsson, 2005, s. 178). Vid tre av de skolor där rektorn intervjuades i uppföljningsstudien visade det sig att sex- och samlevnadsundervisningen hade förbättrats genom att elevinflytandet hade blivit större samt att sex och samlevnadsundervisningen var något som arbetades med gemensamt på skolorna, inte bara i arbetslagen eller hos den enskilde läraren (Nilsson, 2005, s. 179–183). Några skolor beskrivs i studien från 1999 vara exemplariska när det kommer till sex- och samlevnadsundervisningen. Även vid uppföljningen 2005 visade sig skolorna ha en bra och medveten undervisning (Nilsson, 2005, s. 183). Sex-

och samlevnadsundervisningen skedde ämnesövergripande och lärarna arbetade tillsammans med att utforma och planera undervisningen. Ytterligare en viktig aspekt för att sex- och samlevnadsundervisningen fungerade bra på dessa skolor var att ledningen var engagerad (Nilsson, 2005, s. 185).

Skolinspektionen (2018, s. 14) utförde hösten 2017 en granskning av sex- och samlevnadsundervisningen på grundskolor, grundsärskolor, gymnasieskolor samt gymnasiesärskolor för att dels undersöka om eleverna fick de kunskaper som ryms inom ”hela området för sex- och samlevnadsundervisningen” samt hur rektorn tar ansvar för att undervisningen ska hålla god kvalitet. Granskningen utfördes utifrån fyra olika aspekter och de var:

- om undervisningen var ämnesintegrerad
- om undervisningen präglades av elevernas delaktighet
- om undervisningen var återkommande under skolåren
- om eleverna fick chans att diskutera kring normer

Studien visade att 20 av de 28 skolorna som deltog hade ämnesintegrerad sex- och samlevnadsundervisning (Skolinspektionen, 2018, s. 15). Vid intervjuer med lärare och elever visade det sig att de skolorna arbetade med sex- och samlevnad under flera olika ämnen så som bland annat bild, svenska, samhällskunskap och biologi. På några av skolorna var det för stor variation kring hur sex- och samlevnadsundervisningen var utformad samt att undervisningen på vissa skolor endast skedde utanför den ordinarie undervisningstiden på t.ex. temadagar (Skolinspektionen, 2018, s. 15). Vid intervju av en av skolornas rektor visade det sig att eleverna på den skolan inte fått någon sex- och samlevnadsundervisning över huvud taget då det inte funnits någon biologilärare på skolan (Skolinspektionen, 2018, s. 15). De övriga lärarna kunde inte svara på när man arbetar med sex- och samlevnad i den övriga undervisningen. Som komplement till intervjuerna utfördes även enkäter under arbetet med studien. Lärarna som svarade på enkäten fick uppge vilka frågor de arbetade med under sex- och samlevnadsundervisningen och det visade sig att majoriteten av lärarna, oavsett undervisningsämne, arbetade med sex- och samlevnadsfrågor i sin undervisning (Skolinspektionen, 2018, s. 16). De vanligaste frågorna som lärarna i studien arbetade med var likabehandling och jämställdhet, därefter följde genus, identitet, känslor, normer, relationer och könsroller (Skolinspektionen, 2018, s. 16). Dessa var alternativ i enkäten som lärarna kunde markera, det fanns även en fritext-fråga där deltagarna kunde skriva i ytterligare frågor som de arbetade med under sex- och samlevnadsundervisningen. Exempel på frågor som deltagarna lyfte i fritext-frågan var pornografi, abort, sexuella trakasserier/våld/övergrepp, våga säga nej, makt, mångfald, omskärelse och skönhets- och kroppsideal (Skolinspektionen, 2018, s. 17).

En granskning av sex- och samlevnadsundervisningen på sju skolor i Stockholms län visar att de vanligaste områden som tas upp under sex- och samlevnadsundervisningen är homosexualitet, pornografi, onani, relationer, vänskap och självkänsla (Juvall & ChuChu Petersson, 2005, s. 32-34), alltså liknande de områden som tas upp i Skolinspektionens granskning. Även i Juvall & ChuChu Peterssons (2005, s. 35) studie lyfter lärarna att de lyssnar

till de områden som eleverna vill ta upp i sex- och samlevnadsundervisningen. Gällande återkommande sex- och samlevnadsundervisning lyfter Skolinspektionen (2018, s. 19) vikten av att eleverna får möjlighet till fördjupning och repetition och det genom återkommande undervisning kring området. Sjutton av de tjugoåtta studerade skolorna har en återkommande sex- och samlevnadsundervisning. De skolor som inte ansågs ha en återkommande undervisning var exempelvis de skolor som endast hade sex- och samlevnadsundervisning i vissa årskurser samt de skolor där undervisningen inte möjliggjorde fördjupning och progression inom området (Skolinspektionen, 2018, s. 18). Flera elever lyfte vid intervjuerna att de tyckte att vissa frågor borde ha lyfts i tidigare årskurser (Skolinspektionen, 2018, s. 19).

Ytterligare en aspekt som Skolinspektionens granskning studerade var huruvida eleverna hade inflytande på sex- och samlevnadsundervisningen och dess utformning. Endast 14 av de 28 granskade skolorna hade en sex- och samlevnadsundervisning som eleverna hade möjlighet att vara delaktiga i att utforma (Skolinspektionen, 2018, s. 20). En vanlig metod som användes på flera av skolorna var frågelådan där eleverna fick chans att ställa frågor och skriva ner ämnen eller områden de önskade ta upp under undervisningen (Skolinspektionen, 2018, s. 20–21). Ytterligare en vanligt förekommande metod visade sig vara att eleverna fick vara med att påverka vilka arbetssätt som skulle användas under arbetet med sex- och samlevnadsundervisningen (Skolinspektionen, 2018, s. 21). På vissa skolor visade det sig dock att eleverna inte hade något inflytande alls gällande innehåll, arbetssätt eller utvärdering av undervisningen. En lärare nämnde under en intervju att om hen lät eleverna vara med och påverka kunde undervisningen ”fara iväg” (Skolinspektionen, 2018, s. 21). Även i granskningen av sex- och samlevnadsundervisningen på sju skolor i Stockholms län visar det sig att det är ovanligt att eleverna får vara med och planera undervisningen när det kommer till innehåll och utformning (Juvall & ChuChu Petersson, 2005, s. 25-26). De intervjuade lärarna i studien berättar precis som Skolinspektionens granskning visar att de undervisande lärarna lyfter de frågor som eleverna har kring sex- och samlevnad (Juvall & ChuChu Petersson, 2005, s. 26).

Vidare visade Skolinspektionens (2018, s. 23) granskning att endast 12 av 28 av de granskade skolorna hade en sex- och samlevnadsundervisning där eleverna får möjlighet till att reflektera över normer som finns inom sex och samlevnad. Skolinspektionen (2018, s. 17) lyfter även en del svårigheter som lärarna påpekat under granskningen av sex- och samlevnadsundervisningen. För att lärarna ska kunna använda sig av en ämnesintegrerad sex- och samlevnadsundervisning behöver varje lärare ha kunskaper om vilka frågor inom området som kan eller bör tas upp i just deras ämne (Skolinspektionen, 2018, s. 17). Några av anledningarna till att sex- och samlevnadsundervisningen inte är återkommande i varje årskurs är lärarbrist, omsättning av personal, tidsbrist, att lärarna inte vet vem som gör vad och när gällande undervisningen av området samt att lärarna inte tycker att eleverna är mogna för undervisning av ett område (Skolinspektionen, 2018, s. 20–21).

Precis som Nilsson (2005, s. 185) belyser även Skolinspektionen (2018, s. 28) vikten av en engagerad ledning för att kvaliteten på sex och samlevnadsundervisningen ska vara god och

likvärdig för alla elever. Skolinspektionens granskning visar att de flesta skolorna som undersökts (19 av 28) saknar systematiskt arbete kring sex- och samlevnadsundervisningen och 18 av 28 skolor saknar mål för undervisningen i området (Skolinspektionen, 2018, s. 29). Även Juvall & ChuChu Peterssons granskning (2005, s. 38) visar att sex- och samlevnadsundervisningen vid de skolorna som undersökts i den studien saknar en tydlig målsättning med undervisningen. Vid granskning av både rektorsenkäten och lärarenkäten i Skolinspektionens studie visade det sig att majoriteten av lärarna och rektorerna inte tyckte att rektorn varit tydlig med vad som förväntas av lärarna gällande skolans arbete med sex- och samlevnadsundervisningen (Skolinspektionen, 2018, s. 29). Ytterligare en aspekt som Skolinspektionen (2018, s. 32) benämner som viktig är att rektorerna ser till att lärarnas kompetens är relevant och att de har den kompetens som krävs gällande sex- och samlevnadsundervisning. Detta är något som endast 10 av 28 av de undersökta skolornas rektorer tillgodoser enligt granskningen. Lärarna själva anser att de är i behov av kompetensutveckling men flertalet av lärarna i studien (82%) menar att de inte fått någon kompetensutveckling kring sex- och samlevnadsundervisningen under det senaste året (Skolinspektionen, 2018, s. 32-34). Flera studier visar att samarbetet mellan lärare i planeringen och genomförandet av sex- och samlevnadsundervisningen samt vidareutbildning i ämnet är en framgångsfaktor (Nilsson, 2005, s. 183; Skolinspektionen, 2018, s. 34; Juvall & ChuChu Petersson, 2005, s. 41-44)

3. Teoretiska perspektiv

Inom pragmatismen ser man på kunskap som något människan kan använda sig av i olika situationer som han eller hon ställs inför. I följande avsnitt presenteras ett pragmatiskt perspektiv på lärande och detta kopplas ihop till sex- och samlevnadsundervisningen.

3.1 Pragmatiskt lärande

En av de personer som ofta kopplas till pragmatismen är den amerikanska filosofen John Dewey. Ett av Deweys främsta intressen var att beforska och utveckla "en skola för ett demokratiskt samhälle" (Säljö, 2014, s. 288). Varje elev som går i skolan ska bildas till att bli en samhällsmedborgare som är redo för de olika krav som ställs och de olika möjligheter som ges i ett demokratiskt samhälle (Säljö, 2014, s. 291).

Dewey menade att undervisningen i skolan skulle kunna göras mer praktisk och eleverna skulle kunna få en central roll i undervisningen samt att den skulle kunna anpassas mer efter varje elevs behov (Säljö, 2014, s. 288). En central del i den pragmatiska kunskapssteorin är att kunskap är något som en människa kan använda sig av i olika situationer den ställs inför och har nytta av den (Säljö, 2014, s. 289). De erfarenheter elever får med sig från undervisningen i skolan kopplas ihop med de erfarenheter han eller hon har sen tidigare och kan sedan användas i situationer som de ställs inför i samhället (Säljö, 2014, s. 289). Dewey menade att det lärarna undervisar om i skolan bör vara sanningsenligt med det eleverna upplever och möter ute i verkligheten (Säljö, 2014, s. 291). Wickman (2014, s. 17) lyfter aktiviteten i klassrummet som en viktig del i den pragmatiska didaktiken. För att eleverna och läraren ska veta vilka tidigare

erfarenheter som är relevanta för elevens fortsatta lärande är den aktiviteten som genomförs i klassrummet avgörande. Aktiviteten blir ett sammanhang där elevens tidigare erfarenheter får en mening genom att eleverna får kontrollera och värdera de tidigare erfarenheterna (Wickman, 2014, s. 17–18; Dewey, 2004, s. 52). Som lärare kan man inte utgå från elevernas tidigare kunskaper och därefter förmedla nya kunskaper som man förväntar sig att eleverna ska ta till sig (Wickman, 2014, s. 18). Eleverna behöver stöta på problem där de får chans att använda sig av sina tidigare erfarenheter och kunskaper för att lösa problemet och därefter avgöra vilka kunskaper som var relevanta för lärandet. Enligt Dewey och pragmatismen ska läraren vara som en vägledare i skolan och med hjälp av sina erfarenheter och kunskaper vägleda istället för att ”förmedla vissa idéer eller forma vissa vanor hos barnen” (Dewey, 2004, s. 50).

Detta perspektiv på lärande innebär att det som eleverna lär sig under sex- och samlevnadsundervisningen behöver de kunna koppla ihop med de erfarenheter de har sedan tidigare. Alltså bör undervisningen vara relevant för eleverna och uppdaterad efter hur samhället ser ut idag. Forskning och studier visar att ungdomar idag löper en stor risk att utsättas för olika kränkningar av sin integritet och därför bör ungdomarna få chans att lyfta dessa erfarenheter och funderingar i sex- och samlevnadsundervisningen för att därifrån kunna skapa kunskaper och nya erfarenheter. Dewey menade att eleverna skulle kunna få vara mer delaktiga i undervisningen och det skulle i sex- och samlevnadsundervisningen innebära att eleverna får chans att påverka vilka delar som ska beröras samt hur de ska arbeta med de olika delarna.

4. Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur lärare i årskurs 4–6 beskriver att de i sex- och samlevnadsundervisningen arbetar för att stärka elevers integritet för att enligt skolans uppdrag bidra till att utveckla aktiva, kreativa, kompetenta och ansvars-kännande individer och medborgare. Syftet är även att ta reda på hur lärare i åk 4–6 resonerar kring valet av att arbeta med att stärka elevers integritet samt av vilka anledningar lärare väljer att arbeta med det.

- Hur beskriver lärare att de arbetar för att stärka elevers integritet i sex- och samlevnadsundervisningen i årskurs 4–6?
- Hur resonerar lärare i årskurs 4–6 när de väljer att arbeta med att stärka elevers integritet?

5. Metod

I detta avsnitt presenteras den datainsamlingsmetod som har använts, det vill säga kvalitativ intervju. En presentation av metoden samt varför metoden valdes till denna studie presenteras och avsnittet avslutas med en genomgång av de etiska överväganden som har gjorts.

5.1 Val av metod

I denna studie har kvalitativ metod använts som datainsamlingsmetod. Detta för att få en mer djupgående förståelse för det fenomen som studerats jämfört med om en kvantitativ metod hade

använts (Larsen, 2009, s. 26–27). För att ta reda på hur lärare beskriver att de arbetar samt hur de resonerar kring arbetet med integritet i sex- och samlevnadsundervisningen så har intervjuer med lärare som undervisar i sex- och samlevnad i årskurs 4–6 genomförts. Det finns flertalet fördelar med en intervju som datainsamlingsmetod och en av dem är möjligheten att ställa kompletterande frågor och få fördjupande svar (Larsen, 2009, s. 27). I arbetet med denna studie har detta inneburit att intervjuaren vid tillfällena haft möjlighet att ställa följdfrågor och gå djupare in på olika områden som är intressant för att svara på studiens frågeställningar (Larsen, 2009, s. 84). Ytterligare en fördel med intervju som insamlingsmetod är att risken för bortfall minskar (Larsen, 2009, s. 26). Vid arbetet med denna studie har flertalet lärare tillfrågats om deltagande i studien då man som forskare får räkna med en del bortfall från lärare som tyvärr inte har tiden eller möjligheten att ställa upp på intervjuer. Urvalet i denna studie är lärare som undervisar i sex- och samlevnad i biologi i årskurserna 4–6. Detta innebär att det förmodligen bara är några få lärare på varje skola som hamnar inom ramen för denna studie och därför bör ett större antal skolor tillfrågas.

Gällande val av strukturen på intervjuerna som skulle utföras valdes semistrukturerade eller även så kallade halvstrukturerade intervjuer. Larsen (2009, s. 84) nämner strukturen som en avgörande faktor för om intervjun ska bli lyckad eller inte i de fall som forskaren inte har så stor erfarenhet av intervju som insamlingsmetod sedan tidigare. Att utföra helt strukturerade intervjuer ger dock inte möjligheten till fördjupning och förtydliganden från både intervjuaren och den intervjuade och därför valdes halvstrukturerade intervjuer. En halvstrukturerad intervju utgår från en intervjuguide där de områden som ska beröras under intervjun är noterade samt förslag på formuleringar av intervjufrågor (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 146).

5.2 Reliabilitet, validitet, objektivitet och generaliserbarhet

Nedan beskrivs de fyra begreppen reliabilitet, validitet, objektivitet och generaliserbarhet samt redogörs för hur dessa begrepp har spelat en roll i planeringen av genomförandet av undersökningen.

5.2.1 Reliabilitet

Ett viktigt begrepp kopplat till en studie är reliabilitet. En forskare ska försöka se till att studien har så hög reliabilitet som möjligt. Att studien har hög reliabilitet innebär att den är tillförlitlig och att den är noggrant utförd (Larsen, 2009, s. 80). Det finns olika faktorer som påverkar en studies reliabilitet. I denna studie där kvalitativa intervjuer har genomförts är intervju-effekten en sådan faktor som kan minska studiens reliabilitet (Larsen, 2009, s. 27). Intervju-effekten innebär att den intervjuade kan påverkas av situationen där intervjuaren är med och lyssnar och därför svara till exempel vad han eller hon tror att intervjuaren vill eller räknar med att höra jämfört med att få svara anonymt på en enkät (Larsen, 2009, s. 27). Larsen (2009, s. 84) nämner att ett sätt att komma ifrån intervju-effekten är att formulera frågorna på så vis att det inte är allt för tydligt vad det ”rätta svaret” förväntas vara. Larsen (2009, s. 84) beskriver vidare att det är viktigt att man som intervjuare får den intervjuade att känna sig trygg och inte bedömd eller värderad. Ytterligare en faktor som påverkar en kvalitativ studie och dess reliabilitet är risken

för misstolkningar av frågor, svar eller begrepp (Stukát, 2011, s. 133–134). Att utföra semistrukturerade intervjuer ger dock möjligheten till förtydliganden samt möjlighet för den intervjuade att ställa frågor om han eller hon inte förstår frågan eller vad intervjuaren menar men även för intervjuaren att fråga den intervjuade om förtydliganden (Larsen, 2009, s. 27). För att säkerställa en hög reliabilitet krävs det även att den som utför intervjuerna har god ordning på det insamlade materialet och inte blandar ihop vem som har sagt vad (Larsen, 2009, s. 81). Kihlström (2007, s. 231) lyfter vikten av att den som utför intervjuerna i en studie ska vara tränad i att intervju människor och således vara trygg i uppgiften.

5.2.2 Validitet

En undersökning med hög validitet innebär att den verkligen mäter det som ska mätas enligt syftet och frågeställningarna (Eliasson, 2013, s. 16). Det är avgörande att den som utför undersökningen har satt sig in i och rätt ut frågeställningarna och är på det klara med vad det är som ska undersökas för att en studie ska ha hög validitet (Eliasson, 2013, s. 16). En kvalitativ undersökning ökar möjligheten att säkerställa en högre validitet jämfört med en kvantitativ undersökning (Larsen, 2009, s. 80). Möjligheten till att under genomförandet av undersökningen kunna ändra frågorna vid intervjun för att det visar sig vara intressant gentemot frågeställningarna att undersöka ett begrepp eller fenomen närmare bidrar till att studien kan få en högre validitet (Larsen, 2009, s. 80). Frågeställningarna i denna studie syftar till att ta reda på hur lärare beskriver att de arbetar med att stärka elevernas integritet i sex- och samlevnadsundervisningen samt hur lärare resonerar kring valet att arbeta med att stärka elevers integritet. I denna studie har lärare intervjuats och det bör bidra till att studien får en god validitet då lärare själva fått beskriva hur de tänker och resonerar.

Att en studie har hög reliabilitet är en god förutsättning för att även validiteten ska vara hög men det är inte en självklarhet (Stukát, 2011, s. 134–135). Även om studien är tillförlitlig och är noggrant utförd, alltså har en hög reliabilitet, så kan den ha en låg validitet. I fallet med denna studie skulle det innebära att resultatet av intervjuerna inte besvarar frågeställningarna om hur lärare beskriver att de arbetar med integritet samt hur de resonerar kring valet av att arbeta med det eller inte. Detta trots att intervjuerna är noggrant utförda samt har en hög tillförlitlighet.

5.2.3 Generaliserbarhet

Att generalisera innebär när det kommer till en undersökning att man utifrån resultaten man fått fram kan ställa slutsatser som gäller även för personer utanför studien (Larsen, 2009, s. 38). För att kunna generalisera utifrån en studie gäller det att urvalet är representativt, undersökningsgruppen är tillräckligt stor samt att det inte blivit för stort bortfall (Stukát, 2011, s. 136–137). En nackdel med kvalitativa intervjuer gällande generaliserbarhet är att det inte är möjligt att generalisera en kvalitativ studie på samma vis som en kvantitativ studie (Larsen, 2009, s. 27). Syftet med denna studie har dock inte varit att generalisera hur alla lärare beskriver att de arbetar med området samt vilka resonemang lärare för i valet av att arbeta med området utan syftet är att skapa en djupare förståelse för hur lärare tänker och resonerar.

5.2.4 Objektivitet

Att som forskare vara helt objektiv i arbetet med en undersökning innebär att man är fri från egna värderingar och helt saklig. Det menar Larsen (2009, s. 15) är omöjligt. Att vara medveten om sin subjektivitet som forskare är en viktig del i arbetet. Subjektiviteten kommer även att påverka valet av angreppssätt och vilket fokusområde studien har (Larsen, 2009, s. 15).

5.3 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet har tagit fram etiska riktlinjer som forskare ska följa i sitt arbete med sina studier (Björkdahl Ordell, 2007, s. 26). Individskyddskravet innebär att varje individ ska skyddas och behandlas utifrån etiska riktlinjer inom forskning (Vetenskapsrådet, 2017, s. 13). Individskyddskravet är indelat i fyra huvudkategorier (Vetenskapsrådet, 2002, s. 6). De kategorierna presenteras nedan och det presenteras även hur denna studie har tillgodosett dessa krav gällande god forskningsed.

1. *Informationskravet* innebär att de som ingår i denna studie har fått information om vad studiens syfte är samt vad den kommer att användas till (Vetenskapsrådet, 2002, s. 7). Informanterna har även informerats om vad deras roll i studien är. Denna informationen har deltagarna i studien tagit del av via ett informationsbrev samt muntligen fått information om vid intervjutillfället.
2. *Samtyckeskravet* innebär att de som lämnat information och deltagit i studien har fått medge sitt samtycke till deltagande i studien samt blivit informerade om att de när som helst under arbetet med studien kunnat välja att avstå från deltagande (Vetenskapsrådet, 2002, s. 9).
3. *Konfidentialitetskravet* innebär att personuppgifter på deltagarna i studien har förvarats på ett sätt där inga obehöriga har haft tillgång till dem samt att informationen raderats och förstörts efter att arbetet är slutfört (Vetenskapsrådet, 2002, s. 12). Personuppgifterna på deltagarna i studien har endast förvarats på min dator som är låst med lösenord.
4. *Nyttjandekravet* innebär att den insamlade data från personer som deltagit i studien endast använts till forskningsändamål (Vetenskapsrådet, 2002, s. 14). Detta har tillgodosetts genom att den insamlade data inte har lämnats ut till någon utanför arbetet med studien och kan därför inte användas på ett felaktigt sätt.

Ämnet sex- och samlevnad kan från ett etiskt perspektiv ses som ett område som är svårt att undersöka. Då denna studie syftar till att undersöka hur lärare beskriver att de arbetar med sex- och samlevnad så bör det inte innebära etiska svårigheter jämfört med om studien istället hade syftat till att undersöka hur det går till i klassrummen under sex- och samlevnadsundervisningen.

5.4 Genomförande

För att få kontakt med informanter till studien kontaktades totalt 33 rektorer via mail där ett informationsbrev om studien bifogades. I mailet tillfrågades rektorena om deras godkännande att lärare som arbetar på deras skola deltog i studien samt kontaktuppgifter till de berörda lärarna. Vid kontakt med informanterna/lärarna ombads de komma med förslag på tid och plats där intervjun skulle kunna ske och alla informanternas önskemål kunde tillgodoses. Alla intervjuerna genomfördes på eftermiddagen efter att eleverna hade slutat skolan. Samtliga intervjuer genomfördes i klassrum som lärarna själva valt ut vilket gjorde att miljön var lugn och det var inga yttre faktorer som störde.

Genom informationsbrevet informerades lärarna om att intervjun beräknades ta max 30 minuter och ingen av intervjuerna överskred den tiden. Två av intervjuerna tog endast 10-13 minuter och de resterande fyra intervjuerna varade upp mot en halvtimme. Intervjuerna spelades in med hjälp av en telefon och en iPad för att säkerställa att den data som samlats in inte försvann. Intervjuerna introducerades med en sammanfattning av vad som framkommit i bakgrunden angående att barn och ungdomar i dag löper stor risk att bli utsatta för sexuella övergrepp. Därefter diskuterades ämnet utifrån intervjuguiden. Efter att intervjuerna genomförts transkriberades de samt avidentifierades. Alla uppgifter som gjorde att en skola, kommun eller lärare kunde identifieras togs bort.

5.5 Urval/bortfall

Urvalet i denna studie är ett godtyckligt urval vilket innebär att forskaren valt ut de informanter som ska delta i studien (Larsen, 2009, s. 78). I denna studie gällande lärares beskrivning av arbetet med integritet i sex- och samlevnadsundervisningen är informanterna utbildade lärare som undervisar i sex- och samlevnadsundervisning i biologi i årskurs 4-6.

Totalt kontaktades 33 rektorer i arbetet med denna studie. Endast två av de tillfrågade rektorena meddelade att det var för kort varsel för att deras lärare skulle hinna delta i studien. Totalt tillfrågades 23 lärare personligen via mail och av dem lärarna hade endast sex stycken möjlighet att delta i studien. Det är möjligt att fler lärare har fått mailet vidarebefordrat till sig från sin rektor utan min vetskap.

5.6 Analys

Den data som samlades in genom intervjuerna har analyserats via en innehållsanalys. Vid en innehållsanalys är målet att hitta teman och mönster i innehållet som analyseras (Larsen, 2009, s. 101). Dessa mönster och teman som hittas ställs mot varandra för att hitta skillnader och likheter. Följande steg följs i en innehållsanalys:

- ”Data samlas in och görs om till texter.
- Texterna kodas.
- Koderna klassificeras i teman eller kategorier.

- Datamaterialet sorteras enligt dessa kategorier.
- Datamaterialet granskas, meningsfulla mönster eller processer identifieras.
- Identifierade mönster utvärderas mot existerande forskning och teorier, överförbar ny kunskap formuleras” (Larsen, 2009, s. 101–102).

Vid transkriberingen av intervjuerna gjordes en datareduktion där den information som inte var intressant för att besvara studiens frågeställningar togs bort (Larsen, 2009, s. 98). När alla intervjuerna var transkriberade började analysen av det insamlade materialet. Transkripten skrevs ut och den information som svarade på den första frågeställningen om *hur* lärare beskriver att de arbetar med området markerades med en färg och den information som svarade på den andra frågeställningen om hur lärare resonerar kring *varför* de undervisar kring området markerades med en annan färg. På så vis kunde ytterligare en datareduktion göras då den informationen som inte blev markerad med någon färg kunde tas bort om den inte svarade på någon av de två frågeställningarna. Efter detta moment jämfördes informanternas svar på de olika frågeställningarna och olika teman identifierades. Den pragmatiska synen på lärande och kunskap låg till grund för arbetet med att identifiera teman i det insamlade materialet genom att synen på lärande inom pragmatismen är att det sker när elever kopplar sina tidigare erfarenheter till den nya informationen och därmed skapas kunskap. Det första temat som identifierades kopplat till den första frågeställningen var hur elevernas *egna erfarenheter och behov* påverkade innehållet och utformningen av sex- och samlevnadsundervisningen. Det andra temat som identifierades var *integritetsstärkande genom värdegrundsarbete och genom biologins sex- och samlevnadsundervisning* och även detta var kopplat till första frågeställningen om hur lärare beskriver att de arbetar med området. Till den andra frågeställningen identifierades ytterligare ett tema kopplat till elevernas erfarenheter och det var att *elevernas erfarenheter och behov* påverkade lärarnas resonemang kring varför de valde att arbeta med att stärka elevernas integritet. Ett annat tema som identifierades gällande den andra frågeställningen var *samhällets inflytande* på undervisningen.

De olika teman som identifierats har sin grund i det pragmatiska perspektivet på lärande. Ett av de teman som identifierades är elevernas erfarenheter som får påverka hur undervisningen utformas samt varför lärare väljer att undervisa kring detta område. Elevernas erfarenheter har en stark koppling till det pragmatiska perspektivet på lärande. Även samhällets inflytande är kopplat till den pragmatiska synen på lärande då undervisningen enligt Dewey (2004, s. 48–49) ska vara sammanlänkad med det samhälle eleverna lever i för att kunna skapa förståelse och kunskaper.

6. Resultat

Nedan följer en presentation av resultatet i denna studie. Resultatet presenteras utifrån de fyra teman som identifierades i analysen av insamlad data: Elevernas egna erfarenheter och behov får påverka utformningen och innehållet av undervisningen, Integritetsstärkande genom värdegrundsarbete och genom biologins sex- och samlevnadsundervisning, Elevernas egna erfarenheter och behov påverkar lärarna att arbeta med integritetsstärkande arbete samt avslutningsvis Samhällets inflytande på undervisningen samt skolans uppdrag

6.1 Frågeställning 1 - Hur beskriver lärare att de arbetar för att stärka elevers integritet i sex- och samlevnadsundervisningen i årskurs 4–6?

6.1.1 Tema 1 – Elevernas egna erfarenheter och behov får påverka utformningen och innehållet av undervisningen

Samtliga lärare beskriver att elevernas egna erfarenheter och behov påverkar hur sex- och samlevnadsundervisningen utformas samt vad undervisningen berör. Det visade sig att samtliga lärare lät eleverna skriva ner egna frågor och funderingar som de ville få besvarade under sex- och samlevnadsundervisningen. Flera lärare beskrev även att om de såg att de behövde lyfta ett område som var ett problem i antingen klassen eller på skolan överlag så gjorde de det och den undervisningen grundade sig då i elevernas behov. En lärare (L5) beskrev att integritetsstärkandet var starkt kopplat till arbetet kring respekt. Hen menade att om eleverna lär sig att visa respekt för varandra så innebär det även att eleverna är bra på att respektera andra människors både fysiska och psykiska integritet.

En lärare beskriver att hen såg ett problem bland killarna i klassen då en del hade genomgått omskärelse. I situationer som till exempel i duschrummet fick killarna ta emot kommentarer och kränkningar angående detta vilket ledde till att läraren valde att undervisa om omskärelse för att skapa en förståelse hos de andra eleverna. Denna undervisningen sökte att skapa förståelse hos de andra killarna samt att stärka eleverna i att de alla ser olika ut och har rätt till att göra det. Läraren beskrev det som ett integritetsstärkande arbete.

Förra skolan jag jobbade på där pratade vi mycket om omskärelse. Det var vanligt där då med det och då blir det ju gliringar i duschen och så där. Då fick vi ju ta och prata om det, det är ju kränkningar på integriteten. Där blev det mer naturligt att man pratade om att det är min kropp och alla ser olika ut och med kulturen och sånt där. (L2)

Lärarna som deltagit i studien beskrev även att elevernas erfarenheter, mognad och behov styr hur de väljer att utforma undervisningen. Flera av lärarna lyfte att de väljer att dela in klassen i mindre grupper eller i halvklass då de arbetar med sex- och samlevnadsundervisningen i biologin. Anledningarna till att de delar upp klassen beskrev de som försök att värna om varje elevs integritet under arbetet. Eleverna respekterade varandra bättre i mindre grupper och lärarna upplevde att de kände sig tryggare då. En av lärarna nämnde att tjejerna i hans klass kände sig tryggare i en grupp där det endast var tjejer för då kunde de prata om känsliga ämnen utan att bli retade av killarna. En annan lärare pratade om skillnad på mognad hos de olika könen när det kom till gruppindelning.

Tjejerna är mer mogna när dom diskuterar kring det här, de man hör. Dom lyssnar och dom har viss erfarenhet och dom har hört andra äldre säga. Men killarna fjantar och tycker inte det här är relevant just nu verkar det som. (L2)

6.1.2 Tema 2 – Integritetsstärkande genom värdegrundsarbete och genom biologins sex- och samlevnadsundervisning

Alla de intervjuade lärarna beskriver att de överlag arbetar mycket med stärkande av elevernas integritet genom värdegrundsarbete och likabehandlingsarbete. De intervjuade lärarna lyfter att de arbetar med värdegrundsarbete där de vill skapa en grupp som har förståelse för varandra och därmed kan skapa bättre arbetsro i klassrummen.

För har man ingen grupp som funkar bra tillsammans eller individer som funkar bra i sig själva heller då blir det ingen bra undervisning ändå. (L5)

Flera av lärarna nämner att det inte är koncentrerat till biologin och sex- och samlevnadsundervisningen då de arbetar med att stärka elevernas integritet. Däremot lyfter några lärare att de under sex- och samlevnadsundervisningen i biologin i årskurs 6 arbetar med att stärka elevernas integritet genom att de pratar och diskuterar om att båda parterna måste vara ”okej” med det som ska ske. Begreppet samtycke är ett begrepp som lärarna i studien inte uttrycker att de använder sig av med eleverna men innebörden av begreppet är innehåll som diskuteras och lyfts under sex- och samlevnadsundervisningen. En av lärarna nämner att det i kursplanen i biologi för åk 4–6 står att eleverna ska få lära sig om relationer och ansvar. Läraren menar att det är det närmaste man kommer begreppet samtycke i läroplanen. En annan lärare säger så här om arbetet med samtycke:

Man har ju alltid pratat att båda ska tycka att allt är okej. Just i och med att det blev det här skamgreppet som killarna håller på med. Och det är ju samtycke fast man inte använt just det begreppet. (L2)

Även Lärare L4 nämner att hen brukar undervisa och diskutera kring innehållet i begreppet samtycke. Hen menar att det bör undervisas om Samtyckeslagstiftningen, dels att det finns en sådan och även vad den innebär.

Jag tycker absolut att man ska lyfta in begreppet samtycke i sex- och samlevnadsundervisningen. Dels om själva lagstiftningen men sen brukar jag undervisa om att man alltid kan säga nej och att känner man sig själv och sin kropp så är det lättare att säga nej tror jag. Vi brukar också prata om att man kan ju säga nej fast man först har sagt ja och man kan säga nej även om man är påverkad eller man kan säga nej när som helst. (L4)

De intervjuade lärarna fick frågan om när under skolgången de tycker att man som lärare bör börja arbeta med att stärka elevernas psykiska och fysiska integritet. Alla lärarna nämnde att det bör göras tidigt, gärna direkt när eleverna börjar på skolan. Några lärare lyfte att de har hört att man arbetar med stärkandet av integriteten redan på förskolan, vilket de tyckte var bra. Det arbetet med att stärka eleverna i integriteten i sexuella relationer menar lärarna att de först börjar prata om som tidigast i årskurs 6. Några av lärarna säger att det inte är aktuellt tidigare och att eleverna inte är mogna för att ha sådana samtal eller diskussioner.

6.1.3 Resultatsammanfattning Frågeställning 1

Samtliga lärare nämner att elevernas egna erfarenheter och behov styr hur sex- och samlevnadsundervisningen utformas samt vilket innehåll undervisningen har. Om lärarna ser eller hör något som de anser att de behöver diskutera eller belysa i klassen så gör dom det. Lärarna lyfter även att elevernas erfarenheter, mognad och behov styr hur utformningen på sex- och samlevnadsundervisningen blir. Ibland menar lärarna att halvklass eller mindre grupper fungerar bättre då de vill värna om elevernas integritet under undervisningen och eleverna är bättre på att respektera varandra i mindre grupper. Det integritetsstärkande arbetet menar lärarna inte endast sker under biologins sex- och samlevnadsundervisning. Samtliga lärare nämner att de överlag arbetar mycket med området oavsett ämne då det är en del av deras värdegrundsarbete. Inom biologin nämner dock några lärare att de diskuterar och belyser innebörden av begreppet samtycke kopplat till det integritetsstärkande arbetet. Lärarna nämner även att de tycker att arbetet med att stärka elevernas fysiska och psykiska integritet bör så tidigt som möjligt.

6.2 Frågeställning 2 - Hur resonerar lärare i årskurs 4–6 när de väljer att arbeta eller inte arbeta med att stärka elevernas integritet?

6.2.1 Tema 1 - Elevernas egna erfarenheter och behov påverkar lärarna att arbeta med integritetsstärkande arbete

Samtliga lärare som deltog i studien beskrev att det är elevernas egna erfarenheter och behov som avgör att lärarna väljer att arbeta med att stärka elevernas integritet. Lärarna hade olika anledningar till varför de väljer att arbeta med området men alla anledningar var kopplade till elevernas egna erfarenheter eller behov. Det kunde vara att eleverna själva har beskrivit problem eller att läraren har sett i gruppen att det behöver arbetas med.

En lärare som deltog i studien berättade att det i den klassen hen arbetar i har varit stora bekymmer med att eleverna inte respekterar varandras fysiska integritet. Läraren har sett ett behov hos eleverna att de behöver arbeta med att man inte tar på varandra ”närsomhelst och hursomhelst”.

Här inne har det vart ganska mycket för det har vart mycket kroppskontakt härinne av olika anledningar. När man tittar film och sådär. Sitta på varandra, klämma, känna. Det har vart även sexuella gester som man har sett att barn har fått stånd mitt upp i allt. Så vi har haft väldigt mycket prat om min kropp och nästan gått till överdrift att ingen kroppskontakt på lektion. (L2)

Samma lärare beskriver även att eleverna i matsalen har tagit ”skamgrepp” på könet på varandra när en elev kommit och burit på en bricka med mat. Läraren beskrev det som ett problem då flera elever inte vågat säga ifrån trots att de tyckt att det har varit jobbigt. Eleverna har varit rädda för att de inte ska få ”vara med” längre i gruppen om de skulle ha sagt ifrån. Läraren beskrev under intervjun att hen arbetat som lärare länge men aldrig upplevt liknande kroppskontakt mellan elever. Att eleverna tycker att det är normalt oroar läraren. I den lärarens

situation har elevernas erfarenheter och behov styrts att läraren har känt att hen behöver lyfta detta och arbeta med att stärka eleverna i deras integritet.

En annan lärare menar att det är viktigt att stärka eleverna i deras integritet för att hen tror att det är vanligt att man i dessa åldrar gör saker för att få passa in. Även här är det elevernas behov som gör att läraren väljer att arbeta med att stärka eleverna i deras integritet. Samma lärare beskriver att hen ser att killarna i klassen försöker påverka tjejerna att göra saker samt att de ”trycker ner” tjejerna verbalt. Läraren menar att det är viktigt att tjejerna stärks i sin integritet och sin förmåga att säga nej men även att killarna får lära sig att man inte behöver göra på det viset samt hur man kan göra i stället. Denna läraren upplever att killarna ofta har en roll som de behöver förhålla sig till i gruppen.

Och jag ju kan tänka mig att i dom här unga åldrarna är det mycket enklare att man liksom gör nånting för att passa in eftersom man vill gärna man vill ha sin identitet och man letar efter den å om jag gör de här nu även fast jag kanske inte vill så kanske jag får lite högre status eller får lite mera kompisar eller så. (L1)

Samtidigt upplever samma lärare att arbetet kopplat till bland annat sexuella övergrepp får vänta tills dess att eleverna är mogna för att diskutera kring det och kunna ta det till sig. Läraren beskriver att hans elever i nuläget inte kan reflektera över att de kanske kommer att bli utsatta för liknande händelser.

6.2.2 Tema 2 – Samhällets inflytande på undervisningen samt skolans uppdrag

En lärare beskrev att det är skolans uppdrag att undervisa eleverna om de områden som de behöver för att kunna bli en ”fullgod samhällsmedborgare”. Att vara en fullgod samhällsmedborgare menar läraren då bland annat innebär att veta vad man har för rättigheter men även skyldigheter.

Två av lärarna lyfter hur det ser ut i samhället idag som en anledning till varför de väljer att arbeta med att stärka eleverna i deras integritet. Lärarna beskriver att deras elever som går i årskurs 4-6 tittar på reality-program där unga vuxna är samlade tillsammans för att festa. Eleverna berättar om vad de sett i dessa program och därifrån menar lärarna att eleverna får en skev bild av hur relationer mellan vuxna människor ser ut.

Eller om man tittar på de tv-programmen som eleverna kollar på. Ex on the beach och liknande. Där handlar allting om alkohol, sex och vara grova i munnen och hemska mot varandra. Och jag menar är det den förebilden man ser när man går på mellanstadiet, vad blir det av det då? (L5)

Ytterligare en lärare nämnde samhället som en anledning till varför hen jobbar med integritetsstärkande arbete. Läraren menade att det händer så pass mycket incidenter där unga får både sin fysiska och psykiska integritet kränkt.

Det räcker ju bara att läsa tidningen om vad som händer så känner man att dessa unga behöver vara starka i sin integritet. (L6)

6.2.3 Resultatsammanfattning Frågeställning 2

De främsta anledningarna som lyfts i lärarnas resonemang kring arbetet med integritetsstärkande arbete är kopplat till elevernas egna erfarenheter och behov samt till samhällets inflytande på undervisningen. Lärarna menar att de ser att eleverna är i behov av denna typen av undervisning då de ser olika incidenter som händer kopplat till kränkningar av elevers både psykiska och fysiska integritet. Några av lärarna lyfter problematiken med olika reality-program på TV som eleverna tittar på och får där enligt lärarna en snedvriden bild av verkligheten. En lärare nämner att hen ser så mycket incidenter i samhället där unga får sin integritet kränkt och menar därför att det är viktigt att arbeta med att stärka elevernas integritet tidigt.

7 Diskussion

I kommande avsnitt kommer studiens metodval att diskuteras och problematiseras utifrån de fyra begreppen validitet, reliabilitet, generaliserbarhet och objektivitet. Därefter följer en resultatdiskussion där studiens resultat diskuteras och sätts i relation till tidigare forskning samt kopplas till det teoretiska ramverk som studien har.

7.1 Metoddiskussion

Valet att göra en kvalitativ studie gjordes för att på bästa sätt kunna besvara studiens frågeställningar. Intervjuerna som utfördes var av semistrukturerad art där studiens ämne diskuterades utifrån en intervjuguide och där följdfrågor ställdes för att skapa djupare förståelse (Larsen, 2009, s. 27). Larsen (2009, s. 84) menar att strukturen på en forskningsintervju är en avgörande faktor huruvida en intervju ska bli lyckad eller inte i de fall som forskaren inte har så stor erfarenhet av intervju som insamlingsmetod sedan tidigare. Vi lärarstudenter har under vår utbildning provat på att utföra intervjuer men intervjuaren anses ändå inte vara erfaren inom området och därför kan en viss struktur i intervjun hjälpa. Gruppintervjuer eller fokusgrupper hade varit intressant för att besvara frågeställningarna i denna studie då det har visat sig att människor kan ha lättare att prata i grupp då de kan komplettera och samspela med varandra (Larsen, 2009, s. 85). Dessa typer av intervjuer valdes dock bort då risken för bortfall var för stort. Att flertalet lärare med hög arbetsbelastning skulle samlas vid ett och samma tillfälle ansågs vara svårt. I och med det faktum att det på varje skola förmodligen endast handlade om en eller möjligtvis två lärare som undervisar i sex- och samlevnad i biologi i årskurs 4-6 innebar det att gruppintervjuer skulle konstrueras med lärare från olika skolor.

Den data som samlades in vid intervjuerna var relevant och studiens frågeställningar besvarades vilket borde ha bidragit till att studien fått en högre validitet (Eliasson, 2013, s. 16). En faktor som har bidragit till hög validitet är möjligheten till flexibilitet vid intervjuerna (Larsen, 2009, s. 80–81). Vid samtliga intervjuer har följdfrågor ställts till informanterna där intervjuaren velat skapa djupare förståelse för att kunna besvara studiens frågeställningar. Detta har bidragit till att den data som samlats in har varit relevant för studiens syfte.

Under metodavsnittet nämndes några faktorer som påverkar en studies reliabilitet, hur noggrant utfört och tillförlitlig en studie är (Larsen, 2009, s. 80). En av de faktorerna som nämndes är intervju-effekten. Det finns en risk vid intervjuer att informanten svarar det som han eller hon tror att intervjuaren vill höra (Larsen, 2009, s. 27). Under intervjuerna i denna studie verkade svaren från informanterna vara sanningsenliga och inte påverkade av intervjuaren. Samtliga intervjuer gjordes vid en tidpunkt och på en plats som informanten själv fått bestämma vilket bör ha bidragit till att informanten kände sig lugn och avslappnad vid intervjutillfället. Ingen av intervjuerna överskred den maximala tidsramen (30 minuter) vilket även det bör ha påverkat att informanterna inte kände sig stressade eller pressade. Kihlström (2007, s. 231) lyfter vikten av att den som utför intervjuerna i en studie ska vara tränad i att intervju människor och således vara trygg i uppgiften. Under utbildningen har vi studenter vid olika tillfällen fått intervju både lärare och elever till olika mindre studier och fältundersökningar vilket har resulterat i en del erfarenheter gällande intervjuer. Förhoppningsvis har denna träning bidragit till att intervjuaren är medveten om risken att ställa ledande frågor samt risken att intervju-effekten påverkar den intervjuade i hur den svarar.

Risken för misstolkningar av frågor, svar eller begrepp är ytterligare en faktor som påverkar en studies reliabilitet (Stukát, 2011, s. 133–134). Under samtliga intervjuer ställdes flera följdfrågor för att informanterna skulle ha chans att förtydliga sina svar. Vid ett tillfälle frågade en av lärarna intervjuaren hur hen menade vid en diskussion av ett begrepp och där gavs ett förtydligande vilket ledde till att diskussionen kunde fortsätta utan missförstånd. Detta är några faktorer som bör ha bidragit till att studiens reliabilitet är hög, alltså noggrant utförd och tillförlitlig.

Att generalisera vid arbetet med en studie innebär att de slutsatser forskaren drar utifrån resultaten av studien även stämmer för personer utanför studien (Larsen, 2009, s. 38). Larsen (2009, s. 77) menar att det inte alltid är viktigt att kunna dra slutsatser som gäller för en hel population, alltså att kunna generalisera, utan att man ibland vill söka så mycket kunskap som möjligt inom ett område. Denna studie syftar inte till att generalisera hur alla utbildade lärare som undervisar i sex- och samlevnad i biologi i årskurs 4-6 arbetar med integritetsstärkande utan snarare syftar den till att få kunskap och förståelse för hur lärare beskriver att de arbetar med området.

I arbetet med denna studie har forskarens egna värderingar och erfarenheter påverkat studiens objektivitet på så vis att funderingar och följdfrågor som lyfts under intervjuerna med lärare har varit intressanta dels för besvarandet av frågeställningarna men även för intervjuaren. Att vara medveten om sin subjektivitet som forskare och försöka sträva efter att vara mer objektiv menar Larsen (2009, s. 15) är en viktig del när man genomför en studie. I analysen av resultatet har forskaren strävat efter att hålla en objektiv syn på den data som samlats in. Även vid intervjuerna försökte intervjuaren att vara objektiv genom att ställa följdfrågor för att minimera egna tolkningar av svaren vid analysen av insamlade data.

7.2 Resultatdiskussion

Nedan följer en diskussion kring studiens syfte och frågeställningar där de centrala delarna från resultatet av denna studie ställs mot tidigare forskning, det teoretiska perspektivet pragmatismen samt mot styrdokument så som Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet och FN:s barnkonvention.

7.2.1 Frågeställning 1 – Tema 1 - Elevernas egna erfarenheter och behov påverkar undervisningen

Lärarna som deltagit i denna studie berättar att de på flera olika sätt låter elevernas erfarenheter och behov styra hur de utformar sex- och samlevnadsundervisningen samt vilket innehåll undervisningen ska ha. Flera av de studier som presenteras i bakgrundsavsnittet där tidigare forskning presenteras belyser även de att lärare beskriver att de låter eleverna ha inflytande (Juvall & ChuChu Peterssons, 2005; s. 35, Skolinspektionen, 2018, s. 21).

Enligt pragmatismens syn på lärande så skapas kunskap hos eleverna när de får använda sina tidigare erfarenheter för att lösa problem i olika situationer. Eleverna får då värdera vilka av de tidigare erfarenheterna som är relevanta och en ny kunskap bildas. Samtliga lärare i denna studie nämner att de låter elevernas tidigare erfarenheter och elevernas behov ha inflytande på sex- och samlevnadsundervisningen. Flertalet av lärarna nämner att de låter eleverna vara med och påverka undervisningen på så vis att de får ställa frågor som de vill ha svar på under arbetet med området. Skolinspektionen (2018, s. 20–21) presenterar i sin rapport att lärare beskriver att de använder sig av samma metod där de låter eleverna ha ett inflytande på innehållet i sex- och samlevnadsundervisningen. Juvall & ChuChu Petersson (2005, s. 26) lyfter även de i sin rapport att lärarna tar upp de frågor som eleverna önskar i sex- och samlevnadsundervisningen. Dock var det enligt Skolinspektionens granskning (2018, s. 20) endast hälften av de skolor som granskades som hade elevinflytande på sex- och samlevnadsundervisningen när det väl granskades. Även Skolverkets granskning från 1999 (s. 84–85) visar att elevinflytandet på sex- och samlevnadsundervisningen var lågt, men vid en uppföljning av studien visade det sig att det på några skolor hade blivit bättre (Nilsson, 2005, s. 179–183). Att elevinflytandet på sex- och samlevnadsundervisningen visat sig vara lågt i dessa granskningar skiljer sig i jämförelse med denna studie där samtliga lärare nämnde att de låter eleverna ha inflytande över undervisningen. Kanske kan detta bero på att det i denna studie endast har intervjuats lärare och inte elever där de fått berätta om sin syn på elevinflytandet?

7.2.2 Frågeställning 1 – Tema 2 - Integritetsstärkande genom värdegrundsarbete och genom biologins sex- och samlevnadsundervisning

När Skolinspektionen (2018, s. 15) granskade sex- och samlevnadsundervisningen i svenska skolor visade det sig att majoriteten av de granskade skolorna hade ämnesintegrerad sex- och samlevnadsundervisning. Det var bland annat genom biologiundervisning men även genom andra ämnen så som bild, svenska och samhällskunskap. Resultatet av denna studie visar att lärarna beskriver att de arbetar ämnesövergripande med det integritetsstärkande arbetet inom

sex- och samlevnadsundervisningen. De flesta lärarna som intervjuats i studien är klasslärare vilket innebär att de undervisar i flera ämnen i en klass och även kallar sig klassföreståndare vilket innebär att de har övergripande ansvar för eleverna i klassen. Lärarna som intervjuats i denna studie menar att det integritetsstärkande arbetet inte endast är kopplat till biologiundervisningen. Det kan handla om att arbeta med värdegrundsarbete och likabehandlingsarbete i klassen vilket kan ske närsomhelst oberoende av ämne på schemat. Detta överensstämmer med det som Skolinspektionen (2018, s. 15-16) kom fram till i sin granskning gällande ämnesövergripande sex- och samlevnadsundervisning.

Några av lärarna i denna studie berättade att de under biologins sex- och samlevnadsundervisning diskuterade innebörden av begreppet samtycke med eleverna. De lärarna som beskrev arbetet med området menade att det är viktigt att eleverna får en kunskap kring dels lagstiftningen men även att det inte är okej att göra något med en annan människa som inte har uttryckt att det är okej. Den tidigare forskning som hittats vid arbetet med denna studie kopplat till sex- och samlevnadsundervisningen tar inte upp begreppet samtycke och det gör inte heller Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Skolverket, 2018). En artikel i bakgrundsavsnittet tar upp att sex- och samlevnadsundervisningen ska undervisa eleverna så att de förstår och inser att de är sexuellt självbestämmande och att de har rätt att säga både ja och nej till sexuellt umgänge, vilket är innebörden av begreppet samtycke (MacKenzie m.fl., 2017, s. 30). I kursplanen för ämnet biologi står det att eleverna i årskurs 4-6 ska få lära sig om "människans pubertet, sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, relationer, kärlek och ansvar" (Skolverket, 2018, s. 166). I begreppen ansvar, relationer och kärlek menar en av lärarna i studien att samtycke kan och bör inkluderas. Några lärare i Skolinspektionens (2018, s. 17) granskning anger i en enkät att de under sex- och samlevnadsundervisningen lyfter frågor om sexuella trakasserier/våld/övergrepp och att våga säga nej. Att stärka eleverna i att våga säga nej och att diskutera liknande frågor innebär integritetsstärkande arbete precis som även lärarna i denna studie beskriver.

Ytterligare ett resultat från den aktuella studien var *när* lärarna tänker att man bör börja med att arbeta med att stärka eleverna i deras fysiska och psykiska integritet. I granskningen som Skolinspektionen (2018, s. 19) gjorde berättade elever under intervjuer att vissa frågor inom sex- och samlevnadsundervisningen borde tagits upp tidigare under skolgången. Det presenterades inte i rapporten vilka frågor det var som eleverna menade men lärarna i denna studie menar att integritetsstärkande arbete inom sex- och samlevnadsundervisningen borde man som lärare börja med tidigt under skolgången. Några lärare i denna studie nämnde att man som lärare dock bör reflektera över om eleverna är mogna att diskutera vissa områden så att undervisningen blir givande och inte bara blir "bortskojat". Detta nämner även lärarna i Skolinspektionens (2018, s. 20-21) granskning, att vissa områden är inte eleverna mogna för att diskutera för tidigt.

7.2.3 Frågeställning 2 – Tema 1 – Elevernas egna erfarenheter och behov

Vid intervjuerna i denna studie fick lärarna berätta om sina resonemang kring varför de väljer att arbeta med integritetsstärkande arbete. Lärarna beskrev olika situationer och resonemang som lett till att de valt att arbeta med detta. Alla dessa situationer och resonemang kan kopplas till elevernas erfarenheter och behov av att arbeta med integritetsstärkandet. Skolverket (2018, s. 5) skriver i *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* att skolan ska gestalta och förmedla olika värden så som bland annat människokroppens okränkbarhet och individens frihet och integritet. Lärare i denna studie beskriver att de sett och hört om händelser där elever har blivit utsatta för eller har utsatt någon annan för en kränkning av sin antingen psykiska eller fysiska integritet. Därmed har läraren bestämt sig för att lyfta detta ämne och med hjälp av elevernas erfarenheter eller behov försökt skapa nya kunskaper kring området.

Som beskrivits tidigare i denna resultatdiskussion ser man enligt pragmatismen på kunskap och lärande som något som sker eller skapas genom att elever använder sina tidigare erfarenheter i en situation eller aktivitet de ställs inför och löser situationen eller problemet. Skolinspektionen (2010, s. 5) har gjort en sammanställning över forskning som finns kring framgångsfaktorer för undervisning. I den forskningsöversikten visar det sig att en framgångsfaktor för en bra undervisning är när lärare använder elevers tidigare erfarenheter som utgångspunkt för att skapa ny kunskap (Skolinspektionen, 2010, s. 10). Forskningen visar även att de elever som får chans att vara med att påverka undervisningen lär sig mer än de elever som inte får vara med och påverka (Skolinspektionen, 2010, s. 15). Lärarna i denna studie som låter elevernas erfarenheter och behov vara utgångspunkten i undervisningen skapar alltså möjligheter för en bra undervisning där eleverna får nya kunskaper.

7.2.4 Frågeställning 2 – Tema 2 - Samhällets inflytande på undervisningen samt skolans uppdrag

Ett annat tema som identifierades i analysen av data som samlades in var att lärarna ser aktuella samhällsfrågor som en anledning till att arbeta med integritetsstärkande arbete i årskurs 4–6. En av lärarna nämnde att det räcker att läsa i tidningen om vad som händer i samhället och det gör att man vill och bör stärka eleverna i sin fysiska och psykiska integritet. Enligt *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* ska skolan tillsammans med hemmen utveckla ”aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare” (Skolverket, 2018, s. 7). En av lärarna i denna studie nämnde att en av anledningarna till att arbeta med integritetsstärkande arbete i skolan är för att det är skolans uppdrag, alltså att utveckla ansvarskännande medborgare. En annan lärare i studien menade att det bara är att läsa vad som står i tidningarna om vad unga blir utsatta för i dagens samhälle. Det menade hen är en stor anledning till att stärka eleverna i deras fysiska och psykiska integritet. I FN:s barnkonvention står det att alla stater som ratificerat konventionen ska skydda alla barn från ”alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp” (Unicef, 2019). Från januari 2020 gäller FN:s barnkonvention som lag i Sverige (Unicef, 2019). Folkhälsomyndighetens (2017, s. 59) rapport visar att mer än hälften av de unga kvinnor som deltagit i studien varit utsatta för sexuell handling mot sin vilja. Nästan en femtedel av kvinnorna har någon gång haft samlag

mot sin vilja (Folkhälsomyndigheten, 2017, s. 59). Denna rapport stämmer överens med det som läraren beskrev att hen upplever i dagens samhälle.

Enligt läroplanen ska eleverna få arbeta med ”aktuella samhällsfrågor som rör biologi” (Skolverket, 2018, s. 167). En aktuell samhällsfråga som är kopplad till biologin genom sex- och samlevnadsundervisningen är #metoo-rörelsen som under 2017 blev världsomfattande och gav ljus åt de sexuella övergrepp och trakasserier som människor utsätts för i sin vardag. Denna punkt är visserligen benämnd i det centrala innehållet för årskurs 7–9 men enligt flertalet av lärarna i denna studie är det aktuellt för eleverna att diskutera och arbeta med liknande frågor även i årskurs 4–6.

Ytterligare en aspekt som uppdagades i lärarnas resonemang kring varför de väljer att arbeta med integritetsstärkande arbete var att eleverna får en snedvriden och felaktig bild av unga vuxnas relationer till varandra genom olika reality-program som eleverna kollar på. En lärare menade att det i dessa program bara handlar om alkohol, sex, att vara grova i munnen och hemska mot varandra. När eleverna berättar om dessa program som de sett beskrev läraren att hen kände att det är viktigt att hen försöker få eleverna att förstå att det är en speciell ”värld” i liknande program.

7.2.5 Avslutande reflektioner och förslag på vidare forskning

Lärarna i denna studie beskriver att de arbetar med att stärka eleverna i deras fysiska och psykiska integritet. Detta arbete sker både under biologins sex- och samlevnadsundervisning men även under det vardagliga värdegrunds- och likabehandlingsarbetet. De anledningar som lärarna i studien uppger vara de mest avgörande för att arbeta med integritetsstärkande arbete i skolan är kopplat till hur samhället ser ut samt elevernas erfarenheter och behov av undervisning kring området.

Noggranna och systematiska sökningar har under arbetet med denna studie gjorts efter forskning som visar att framgångsrik sex- och samlevnadsundervisning där eleverna får en stärkt integritet hjälper till att utveckla dem till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarsställande individer och medborgare. Utbildningen i den svenska skolan ska enligt Skollagens 1 kap. 5 § (SFS 2018:1368) vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Svensk relevant forskning saknas kring området men en studie som gjorts i USA visar att skolor som följer ett program kallat SHAPP har en högre tillämpning av de regler som finns kopplade till sexuella trakasserier, övergrepp och mobbing jämfört med de skolor som inte följer programmet (Weist m.fl., 2009, s. 121). SHAPP (Sexual Harassment/Abuse Prevention Program) är ett program som ska förebygga sexuella trakasserier och övergrepp.

Olika studier (MacKenzie m.fl., 2017, s. 27; Statens folkhälsoinstitut, 2011, s. 8; Folkhälsomyndigheten, 2017, s. 89; Weist m.fl., 2009, s. 121; Charmaraman m.fl., 2013, s. 440) visar att sex- och samlevnadsundervisningen i skolorna behöver uppdateras och göras om. Folkhälsomyndighetens (2017, s. 80) rapport om sexuell hälsa visar att endast hälften av de ungdomar som deltagit i studien menar att skolan givit dem ”tillräckliga kunskaper för att ta

hand om sin sexuella hälsa” (Folkhälsomyndigheten, 2017, s. 80). Även Statens folkhälsoinstitut (2011, s. 8) menar att sex- och samlevnadsundervisningen behöver uppdateras och göras om. Den har en viktig förebyggande roll men vetenskapen och den beprövade erfarenheten behöver ha mer inflytande över hur undervisningen utformas (Statens folkhälsoinstitut, 2011, s. 8). Som förslag på vidare forskning skulle det vara intressant att undersöka om det integritetsstärkande arbetet där eleverna har inflytande bidrar till att utveckla eleverna till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare enligt skolans uppdrag samt om det bidrar till att minska de sexuella övergreppen och trakasserier.

Den världsomfattande rörelsen #metoo gav ljus på de sexuella övergrepp och trakasserier som människor utsätts för i sin vardag. För att de ska minska behövs forskning på hur man i skolan kan arbeta med barn och ungdomar för att förebygga övergreppen och trakasserier.

8 Referenslista

Björkdahl Ordell, S. (2007) Forskningsetiska principer från Vetenskapsrådet I Dimenäs J. (Red.) *Lära till lärare*. Stockholm: Liber

Brottsoffermyndigheten (2018) *Frivilligt sex – Om kampanjen*. Hämtad 2018-12-15 från <https://www.frivilligtsex.se/om-kampanjen/>

Bäckman, M. (2003) *Kön och känsla – Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. (Doktorsavhandling, Stockholms universitet, Stockholm)

Centerwall, E. (1995) ”Kärlek känns! förstår du” – samtal om sexualitet och samlevnad i skolan. Hämtad från https://plus.rjl.se/info_files/infosida39109/karlek_kanns.pdf

Centerwall, E. (2005a) Med moralen som styrmedel – historiska perspektiv på sexualupplysning I Myndigheten för skolutveckling (Red.) *Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. (Beställningsnummer U05:099) Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2081>

Centerwall, E. (2005b) Obligatorisk sexualundervisning – perspektiv på tre handledningar I Myndigheten för skolutveckling (Red.) *Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. (Beställningsnummer U05:099) Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2081>

Charmaraman L, Jones AE, Stein N, Espelage DL. (2013) *Is it bullying or sexual harassment? Knowledge, attitudes, and professional development experiences of middle school staff*. J Sch Health. 2013; 83: 438-444.

Dewey, J. (2004) *Individ, skola och samhälle: utbildningsfilosofiska texter*. (4 utg.) Stockholm: Natur och kultur.

Eliasson, A. (2013) *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur

Fatta *FATTA! Om FATTA!*. Hämtad 2018-12-15 från <http://fatta.nu/om-fatta-2/>

Folkhälsomyndigheten (2017) *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige – UngKAB15 - en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16–29 år*. (Artikelnr: 01186-2017-1) Hämtad från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/s/sexualitet-och-halsa-bland-unga-i-sverige-ungkab15-en-studie-om-kunskap-attityder-och-beteende-bland-unga-1629-ar/>

Johansson, E. (2005) Childrens Integrity – A marinalised right. *International Journal of Early Childhood*. 37 (3), 109-125.

Juvall, T. & ChuChu Petersson, A. (2005) *Sex- och samlevnadsundervisning i skolan - En kartläggning av sex- och samlevnadsundervisningen på sju högstadieskolor i Stockholms län*. (LAFÄ 1:2005)

Kihlström, S. (2007) Uppsatsen – examensarbetet – Att undersöka I Dimenäs J. (Red.) *Lära till lärare*. Stockholm: Liber

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Larsen A. K. (2009) *Metod helt enkelt – en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerups

MacKenzie, A., Hedge, N. & Enslin, P. (2017) Sex Education: Challenges and Choices. *British Journal of Education Studies*, 65 (1), 27-44. DOI: 10.1080/00071005.2016.1232363

Nationalencyklopedin, integritet. Hämtad från <https://www-ne-se.www.bibproxy.du.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/integritet>

Nationalencyklopedin, samtycke. Hämtad från <https://www-ne-se.www.bibproxy.du.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/samtycke>

Nationalencyklopedin, sex- och samlevnadsundervisning. Hämtad från <http://www-ne-se.www.bibproxy.du.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sex-och-samlevnadsundervisning>

Nilsson, A. (2005) På jakt efter kvalitet. I Myndigheten för skolutveckling (Red.) *Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. (Beställningsnummer U05:099) Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2081>

Regeringens proposition. (2017/18:177) *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, prop. 2017/18:177*. Hämtad från <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2018/03/prop.-201718177/>

Riksförbundet för sexuell upplysning. (2017) *Viktiga årtal och reformer*. Hämtad 2018-12-16 från <https://www.rfsu.se/om-rfsu/om-oss/rfsus-historia/viktiga-artal-och-reformer/>

SFS (2018:1368) *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Skolinspektionen (2010) *Framgång i undervisningen* (Diarienummer: 2010:1284) Hämtad från <https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Broschyr/Framgang-i-undervisningen/>

Skolinspektionen (2018) *Sex- och samlevnadsundervisning* (Diarienummer: 400-2016:11445) Hämtad från <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2018/sex-och-samlevnad/sex-och-samlevnadsundervisning-rapport-feb-2018.pdf>

Skolverket (1999) *Nationella kvalitetsgranskningar 1999*. (Rapport nr 180). Stockholm: Liber.

Skolverket (2017) *Kommentarmaterial till kursplanen i biologi*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3795>

Skolverket (2018) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Reviderad 2018. Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3975>

Statens folkhälsoinstitut. (2011) *Sexualitet och reproduktiv hälsa* (R 2011:02) Hämtad från http://www.lul.se/Global/Extranät/Vårdgivare/Smittskydd/Dokument/STI/Sexualitet_och_reproduktiv_halsa_R2011_02.pdf

Stukát, S. (2011) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L. & Fredlund, C. (2015). *Unga, sex och internet- i en föränderlig värld*. Hämtad från http://www.allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2015/11/Unga_sex_internet_2015_slutlig.pdf

Säljö, R. (2014) Den lärande människan – teoretiska traditioner. I Lundgren, U., Säljö, R. & Liberg, C. (Red.), *Lärande skola bildning*. Stockholm: Natur & Kultur

Unicef.se (2019) *Barnkonventionen*. Hämtad 2019-03-13 från <https://unicef.se/barnkonventionen>

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningsed*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Weist, M., Bryant, Y., Dantzler, J., Martin, S., D'Amico, M., Griffith, B. & Gallun, B. (2009) "Evaluation of a statewide initiative in the United States to prevent/reduce sexual harassment in schools", *Health Education*, Vol. 109 Issue: 2, pp.112-124, <https://doi.org/10.1108/09654280910936576>

Wickman, P-O. (2014) En pragmatisk didaktik I Jakobson, B., Lundegård, I. & Wickman, P-O. (Red.) *Lärande i handling – en pragmatisk didaktik*. Lund: Studentlitteratur